

Karel de Grote in Stavoren (1)

De komende weken treft U op deze plaats een serie verhalen aan van de hand van Jan Post uit Leeuwarden. Post schreef zijn visie over Staveren en de invloeden van Karel de Grote op het stadje. Vandaag de eerste aflevering.

Heeft Stavoren zoals de legende wil, gouden stoepen gehad? Waarschijnlijk niet, want goud was en is een schaars artikel. Zilveren stoepen dan? Ook niet, want er zijn ook tijden geweest dat zilver nog schaarser was. En dat juist in de tijd dat de legende van het vrouwtje van Stavoren speelt. De legende van het vrouwtje is niet de enige legende die in Stavoren in omloop is geweest. Er is in het eind van de dertiende eeuw ook gebruik gemaakt van de legendarische Karel de Grote. Niet de echte natuurlijk, die was al vier en een halve eeuw dood.

Maar zijn herinnering leefde. Naarmate Karel langer dood was, kreeg hij steeds meer en steeds mooiere eigenschappen. Het is net als met de gouden stoepen, op de duur raken de dingen vertekend. Wat mooi

was, werd schoon, wat schoon was, werd schitterend en wat schitterde was goud. Omstreeks 1290 heeft de legendevorming om Karel de Grote zich zo sterk verfraaid, dat hij voorkomt in een heuse Staverse oorkonde. Maar juist dat stukje over hem is een verfraaiing van een herinnering, die al een aantal keren was verfraaid door klerken en kroniekschrijvers, die wat overdreven, en de eigenschappen van een ander ook op Karel de Grote projecteerden. Eigenschappen, die ver weg waren verzonnen, in Aken, in Beieren, aan het keizerlijk hof en in kloosters. In onze omgeving werden ze graag overgenomen, maar in Holland juist weer niet. Daar hadden ze al een graaf, die daar goed bestuur uitoefende. Want de legende van Karel de Grote - Carolus Magnus - werd vaak op die plaatsen gebruikt, waar slecht bestuur was of helemaal geen bestuur.

Nieuwtjes komen doorgaans eerder aan in de grote centra van de wereld dan ergens op het platteland. Het nieuws in Stavoren werd uit alle windstreken van de wereld aangevoerd, tegelijk met de goederen. Omstreeks 1290 was Staveren de belangrijkste haven van Friesland. Er was een burgeroorlog geweest in Zuidwest Friesland, waarbij de stad schade had op-

gelopen. Op een vergadering in het Sint Odulphusklooster, waarbij heel wat kopstukken uit Friesland aanwezig waren, om, nu het weer vrede was, de schade te regelen. Dat waren de schouten, de dekens en de gemene meente van Staveren, de proost van Hindeloopen, en de rechters en raadslieden van de gebieden rondom Franeker, Wons, Hemelum en Harich. De vrede ging heel Westergo aan. Ze besloten zich van hun slechte imago te ontdoen met nieuwe regels of door de oude aan te scherpen.

Op doodslag, roof en brand werd de hoge boete van 80 pond gesteld. Roof van goederen zou worden tegengegaan ter bescherming van de handelaren. Er werd bepaald, dat niemand goederen van een ander in beslag mocht nemen, als de raad van de stad daar niet over geoordeeld had. In de laatste, de vierde bepaling, blijkt dat het nog geen pais en vree was en zeker niet op zee: ze bepalen dat niemand het in- en uitvoeren van goederen door kooplieden mag verhinderen. Mooi gezegd en een loffelijk streven, want de graaf van Holland had ook een oogje op de rijke handelsstad laten vallen. Dat de stad 2 jaar later Floris V zou huldigen konden de aanwezigen op de vergadering toen nog niet voorzien.

Karel de Grote in Stavoren (2)

Vandaag het tweede deel van een driedelige serie verhalen van de hand van Jan Post uit Leeuwarden. Post schreef zijn visie over Stavoren en de invloeden van Karel de Grote op het stadje..

De stad wilde geen handelsbelemmering en daarbij beriepen raad, schouten en de gemene meente zich op een macht die hoger was dan de graaf van Holland. Dat was Karel de Grote. Met de handelswaar was ook het nieuws aangekomen, dat hij andere plaatsen rechten had geschonken. Dat probeerde de Magistraat van Stavoren ook toe te passen tot eigen voordeel

en ze schreven: 'Bovendien willen wij verder, dat rechten en vrijheden van de roemruchte Keizer, heer Karel en zijn opvolgers zoals heer Hendrik en zijn vader, Keizer en gebieder, voor de stad hebben ingewilligd'. En om het verhaal kort te houden, ze hadden de voorrechten en ze waren vast van plan die te houden, omwille van de handel.

Dit laatste nu zou de Magistraat, het stadsbestuur zeg maar, in problemen kunnen brengen, want die papieren hadden ze niet. Ze kenden Karel de Grote totnogtoe niet, ze wisten eigenlijk niets van hem. En de rechten die zij als bestuur

hadden opgesteld, waren rechten die anti-feodaal van karakter waren. Die waren helemaal niet uit Karels tijd. Het was een verkorte versie van de eerste stadsrechten, zoals die hier en daar bestonden. Daar zaten de bestuurders van de stad en de vertegenwoordigers van Westergoo: ze moesten een list verzinnen.

Er moesten oudere papieren overlegd kunnen worden, waarmee kon worden aangetoond, dat Karel de Grote deze vrijheden en rechten had gegeven. Dus moest de vervalsingmachine in werking worden gezet. Hoe er vervalst moest worden, was allang bekend. Dat hadden de kloosters ginder al eeuwen met succes toegepast. Dat kon door een verklaring op te stellen waarin een aantal mensen verklaarde dat ze zo'n stuk hadden gezien. En inderdaad het hoofd van het Sint Odulfsklooster kende deze truck ook. En hij verklaarde dat hij een zeker geschrift had gezien en overgeschreven. En passant probeerde hij er de tolvrijheid bij in te stoppen en noemde twee verdwenen plaatsen waarlangs de schippers Stavoren binnen plachten te varen.

Wat stond er in de brief die gefabriceert werd? Daarin staan zaken die men in 1290 vertelde over Karel de Grote. Maar ze lieten de brief dateren op 1118 en vertelden daarin bijzonderheden die toen nog niet bekend, eigenlijk: Niet verzonnen waren. Dank zij een Frans onderzoeker, Robert Folz, kunnen we zien dat het geschrift uit 1118 niet echt is, omdat het zijn tijd te ver vooruit is. Topt ongeveer 1100 hadden een tal zuid Duitse en Italiaanse klooster alleen nog maar valse privileges voor zichzelf opgesteld om aan meer inkomsten te komen. Omstreeks 1115 heeft een monnik, Ekkehard een ouder stuk bewerkt, en daarin draaide het zo, dat Karel Rome had veroverd. Waarmee hij beweerde dat de keizer, Hendrik V ook in Rome mocht ingrijpen. Zo kreeg het een politiek tintje. Maar over Friezen en rechten schreef Ekkehard niets, ze kwamen in zijn verhaal niet voor. Pas in een nieuwe toevoeging, lees vervalsing, uit ongeveer 1150 komen de Friezen voor, maar als lijdend voorwerp. In deze passage uit de Keizerkroniek verovert Karel veel gebied en onderwerpt Apulië, de Saksen en de Friezen.

Wat een onjuiste lezen van de geschiedenis is: de Friezen waren al door zijn grootvader Karel Martel onderworpen. Nog een hele eeuw later laat een andere schrijver Rome door Karel veroveren. In het zuid Duitse verhaal is zijn helper Gerard van Zwaben. Uit de Saksenspiegel komt in dezelfde tijd het nieuwe, dat Karel de Saksen het recht zou hebben gegeven, wat tegen de feiten was: Hij had ze onderworpen. Tegen 1275 zegt Zwabenspiegel, van zichzelf dat het Karelsrecht is. Deze rechtsboeken zijn een wapen in de strijd tegen het onrecht dat allerlei vorsten, van de laagste rang tot aan de keizer toe, bedreven tegen hun eigen mensen. Karel de Grote was zo langzamerhand het zinnebeeld geworden van een gouden eeuw, toen alles nog goed was. Vervalsing was een strijd tegen het onrecht.

Karel de Grote in Stavoren (slot)

Vandaag het laatste deel van de driedelige serie verhalen van de hand van Jan Post uit Leeuwarden. Post schreef zijn visie over Stavoren en de invloeden van Karel de Grote op het stadje.

Het blijkt dat de vergadering in Stavoren uit deze verhalen, want meer zijn het niet, gegevens bijeenzoeken om hun oude rechten aan te tonen. Niemand waagde het aan deze gegevens te twijfelen. Men had er ook het inzicht niet in, hoe het in elkaar zat. Waardoor fouten ook niet zomaar opvielen. Waar ze wel mee tegen de lamp konden lopen, dat waren de zakelijke gegevens. Zo is de graaf Engbartus, in 1118 al bijna 30 jaar dood. En ze gaven de rechtzitting de naam 'Bodthing'. Dat was een term die de Hollandse graaf heeft ingevoerd, die omstreeks 1290 praktijk was. Een pikant staaltje in de vervalsing is het volgende: hoewel de graaf van Holland formeel baas is in Friesland mogen de rechters de boetes wegens doodslag in zo'n rechtzitting onder elkaar delen, wat ontleend moet zijn aan gewoontes die over de Lauwers heersten. In de Hollandse stukken krijgt de graaf die gelden. Het was dus meteen een ondermijning van het gezag van de Hollandse graaf. Het is duidelijk dat we moeten wantrouwen wat de Pater zogenaamd heeft overgeschreven, het deugt in de verste verte niet.

Er zit nog een extra brief bij, die het nog echter moet maken. Mocht degene, die zich op zaken uit de brief beroept, achtervolgd worden door vijanden, dan mag hij in een kerk of op een kerkhof niet achtervolgd of gegrepen worden. En dit recht is door Frederik, aartsbisschop van Keulen noga bene te Mainz gegeven.

Verwarring zaaien is ook een kenmerk van vervalsing. Er zijn auteurs geweest, die getracht hebben jaartal, datum en persoon toch te plaatsen alsof het allemaal correct is en wel deugt en dat het jaar 1118 wel juist is. Evenwel ontbreken maand en dag, en dat is ook een teken dat er geprobeerd is met gegevens te schuiven. Daarom heeft men het bij een jaartal gelaten.

Er hoort nog een nabeschouwing bij. Waarom komt Stavoren met zo'n stuk op de proppen en wat willen ze ermee? En waarom proestten die Friese plattelanders en die van Franeker het niet uit? Want zij kenden toch een heel andere Karel de Grote? Die hun wegens een tocht naar Rome allerlei vrijheden had gegeven? Waarom zetten ze die niet in voor Stavoren? Omdat het nieuws voor hen was; 23 jaar later staat er op de stadszegel van Franeker dat Karel hun heeft bevrijd. Dat verhaal dat Ekkehard in 1115 had verzonnen, kwam 200 jaar later pas in Friesland aan. Net zoals Stavoren een beetje, maar zo erg niet als het platteland, achter de tijd aanliep met zijn 'kloosterachtige' vervalsing. Als Folz deze, in oorkondeboeken vaak over het hoofd geziene gegevens zou hebben gevonden, zou hij heel anders geschreven hebben over de rol van Karel de Grote in Friesland. En als iemand er over geschreven had dan was Folz zeker op de hoogte geweest. Inderdaad is Karel de Grote via Stavoren Friesland binnengekomen, en doorgereisd via Franeker waar we hem in 1313 vinden als bevrijder van de Friezen. Het staat op de rand van een zegel. Het tempo van zijn opmars door de geschiedenis was uiterst traag, merken op. In 1337 is zijn roem doorgedrongen in Klaarkamp. Daar wisselen de abt en de koning van Frankrijk in brieven weer nieuwtjes over deze grote koning uit. Hier blijkt Karel en de Frie-

zen samen grote daden hebben gedaan en elkaar geholpen, maar welke daden staat er niet bij. Het zouden de kruistochten kunnen zijn, waar ze Lodewijk IX te hulp zijn gesnel, volgens een Oost-Fries stuk. Het verhaal dat ze Rome mee hebben veroverd, moest toen nog in Friesland aankomen. Toen dat aankwam, konden ze die Gerard uit Zwaben niet gebruiken en werd er naarstig gezocht naar een Fries die met 'Domino Carolo' mee was gegaan. Dat werd Magnus, die immer altijd bij Carolus werd genoemd. Wisten die gewone Friezen veel, dat Magnus 'grote' betekende? Verder had hij dezelfde eigenschappen als Gerard, die ook met een veroverd vaandel terugkwam uit Rome.

De graaf van Holland, toen nog Floris V zag deze legendevorming met zorg aan. Twee jaar later gaf hij Stavoren, nadat hij de stad had ingenomen een volledig stadsrecht dat op Hollandse leest was geschoeid en waarin hij stelde dat hij, Floris, de baas was en niet Karel. Dat was maar een papieren tijger, die toestond dat de raad zich gelden toeëigende, die hem als graaf toekwamen. De aanwezigheid van Karel de Grote in de oorkonde uit 1290 toont aan dat Stavoren de belangrijkste handelsstad van Friesland was en internationale contacten had. Deze legende over Karel kwam via IJssel en Rijn uit Zuid-Duitsland. Zoals de meeste verhalen deze weg zullen zijn gegaan. Folz attendeert er overigens wel op dat ook Bremen een rol heeft gehad in het verspreiden van kennis over deze legendarische koning. Dat neemt niet weg dat Stavoren de omliggende Friese gebieden te snel af is geweest en als eerste in een oorkonde de vrijheidsheld uit de Middeleeuwen heeft gebruikt om zich er vrij en sterk mee te maken. Al hebben ze er maar twee jaar van kunnen genieten.